

Warszawa, 20 października 2023 r.

Dr hab. Jakub Zajączkowski

Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych

Uniwersytet Warszawski

Recenzja pracy doktorskiej mgra Pawła Jaskuły pod tytułem „Specyfika wschodnioazjatyckiego modelu rozwoju w odniesieniu do Azji Centralnej”, napisana pod kierunkiem naukowym profesora Radosława Fiedlera z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2023, s. 400.

Przedstawiona mi do recenzji praca doktorska mgra Pawła Jaskuły pod tytułem „Specyfika wschodnioazjatyckiego modelu rozwoju w odniesieniu do Azji Centralnej” spełnia kryteria merytoryczne i formalne sformułowane w ustawie o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Dokonując pozytywnej oceny rozprawy doktorskiej wziąłem pod uwagę następujące kryteria oceny: istotność tematu rozprawy; założenia badawcze; charakter rozprawy; sposób rozwiązania problemu badawczego; styl i język.

1. Kryterium istotności tematu rozprawy

Temat rozprawy doktorskiej i przedmiot badań Autor wskazał i uzasadnił m.in. już we *Wstępie* na stronie 1. oraz 10. Autor podkreśla, że jest to analiza zastosowanych w państwach Azji Wschodniej instrumentów stymulujących proces rozwoju gospodarczego, charakteryzującego się korelacją z równomierną redystrybucją dochodu narodowego i eliminacją ubóstwa oraz zdefiniowanie przy tym typów systemów politycznych, pozwalających na zaistnienie tych zjawisk oraz dokonanie selekcji czynników rozwoju z perspektywy możliwości ich zastosowania w Azji Centralnej (strona 1.). Głównym przedmiotem badawczym jest więc ewolucja wschodnioazjatyckiego modelu rozwoju, w tym ukazanie głównych czynników wewnętrznych i zewnętrznych kształtujących tzw. *State*

 1

Capitalism na przykładzie wybranych państw Azji Wschodniej oraz odniesienie tych doświadczeń do państw Azji Centralnej (s. 10.). Pod względem zakresu przedmiotowego problematyka nie budzi wątpliwości. Zagadnienie bowiem modelu rozwojowego oraz roli państwa w procesach rozwoju są kluczowymi problemami w nauce o polityce, zwłaszcza w nauce o stosunkach międzynarodowych, przede wszystkim w międzynarodowej ekonomii politycznej. Działania wybranych państw Azji Wschodniej w kwestiach rozwojowych, modelu gospodarczo-społecznego oraz Azji Centralnej oraz uwarunkowania zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne kształtujące model rozwoju to klasyczny przykład oddziaływań i procesów z zakresu stosunków międzynarodowych.

Na wyróżnienie zasługuje zwłaszcza fakt wyboru szerszego zagadnienia niż problematyka modelu rozwojowego jednego z państw Azji Wschodniej czy określonego państwa z Azji Centralnej. Dzięki temu praca ma charakter holistyczny, ukazujący nie tylko model tzw. państwowego kapitalizmu na przykładzie jednego państwa, ale jej wartością dodaną jest próba rekonstrukcji ewolucji wschodnioazjatyckiego modelu rozwoju w Azji Wschodniej i Azji Południowo -Wschodniej poprzez zidentyfikowanie specyfiki rozwoju Japonii, Republiki Korei, Tajwanu, Singapuru, Hongkongu oraz ChRL i wybranych państw Azji Południowo-Wschodniej. Takie zestawienie państw oraz ramy czasowe tworzenia i kształtowania się w nich modelu rozwojowego wskazują, według mgra Paweł Jaskuły, tendencję, że wpływ „rozlewania się” modelu rozwoju państw Azji Wschodniej i Pacyfiku przemieszcza się obecnie w kierunku Azji Centralnej (s. 3.-4.). Autor, dokonując więc - jak wskazuje - „rozkładu procesu formowania się kapitalizmu państwowego na obszarze Azji Wschodniej i Pacyfiku na pojedyncze elementy”, próbuje następnie odnieść poszczególne parametry i uwarunkowania wschodnioazjatyckiego modelu rozwoju do państw Azji Centralnej na ich obecnym etapie postępu (s. 10.). Trzeba zgodzić się z Autorem, że takie podejście ma umożliwić zbudowanie unikatowych rekomendacji rozwojowych dla państw Azji Centralnej, „tak aby mogły one wspólnie wykreować nową generację *Tygrysów Azjatyckich*” (s. 10.).

To wieloaspektowe ujęcie problematyki w kontekście przedmiotowym dotyczącym zarówno samego modelu wschodnioazjatyckiego (studia przypadków kilku państw Azji Wschodniej), jak i odniesienie tego modelu do regionu Azji Centralnej, próba zbadania jakościowego możliwości aplikowania niestandardowych instrumentów rozwojowych w państwach Azji Centralnej decyduje o oryginalności tematu i jego znaczeniu poznawczym. Autor próbuje rozważyć, opierając się na wybranym modelu teoretycznym oraz wskazanych

czynnikach, na ile możliwe jest powielenie modelu rozwojowego państw wschodnioazjatyckich w państwach Azji Centralnej (s. 9.). Zidentyfikowane w pracy doktorskiej - poprzez kompleksową rekonstrukcję – główne czynniki wewnętrzne i zewnętrzne modelu rozwojowego Doktorant odnosi następnie do zdiagnozowaniu stanu rozwoju państw Azji Centralnej. Dokonuje porównania stanu rozwoju poszczególnych państw Azji Centralnej do omawianych wcześniej studiów przypadków Azji Wschodniej i Pacyfiku (rozdział 6. i *Zakończenie*). Takie ujęcie tematu pozwala na głębsze poznanie charakteru procesów i zjawisk w wymiarze społeczno-gospodarczym i politycznym w poszczególnych państwach Azji Wschodniej i Pacyfiku oraz Azji Centralnej, uwypuklenie złożoności i wielowymiarowości problematyki rozwojowej. Ponadto umożliwia wskazanie na ile model wschodnioazjatycki jest użyteczny w kontekście państw środkowoazjatyckich. Takie podejście do rozwiązania problemu badawczego przesądza o unikatowości pracy i o znaczącym wkładzie rozprawy doktorskiej w rozwój dyscypliny nauki i polityce i administracji, zwłaszcza w kontekście badań nad modelem wschodnioazjatyckim oraz specyfiką państw Azji Centralnej.

Potwierdza to także fakt, że recenzowana praca doktorska wypełnia znaczącą lukę w badaniach zarówno nad modelem rozwoju państw Azji Wschodniej i Pacyfiku, jak i Azji Centralnej. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na trzy kwestie. Po pierwsze, trzeba w pełni zgodzić się z Autorem, że wciąż mało jest, zwłaszcza w literaturze przedmiotu, opracowań, które w sposób całościowy, nie ograniczony do jednego studium przypadku (państwa) omawiałyby model rozwojowy państw tego regionu (s. 4., s. 9.-10., *Wstęp*). Autorzy zazwyczaj ograniczają się do omówienia założeń modelu rozwojowego jednego państwa lub często publikacje mają charakter fragmentaryczny. Po drugie, w przypadku problematyki rozwojowej, transformacji gospodarczo-politycznej państw Azji Centralnej, większość publikacji jako punkt odniesienia, porównania, odwołuje się do Europy Środkowej, Europy Środkowo-Wschodniej. Po trzecie, dość znaczna część publikacji, trzeba dodać, rozpatruje kwestie Azji Centralnej w kontekście studiów nad obszarem poradzieckim.

Dokonując oceny wyboru problematyki badawczej należy także wskazać na wymiar praktyczny przedstawionej rozprawy oraz jej wysoką wartość aplikacyjną, na co wskazuje Doktorant w swoim uzasadnieniu wyboru tematu (s. 10.). Trzeba w tym kontekście jednoznacznie podkreślić, że o oryginalności pracy doktorskiej przesądza także rekomendacje Autora dotyczące modelu rozwojowego państw Azji Centralnej (rozdział 6. i *Zakończenie*). Przedstawione w podrozdziale 6.4. wnioski rozwojowe mają bardzo dużą

wartość aplikacyjną i praktyczną. Jest to istotne, gdyż problematyka współczesnego modelu rozwojowego ujęta w holistyczny sposób zarówno w wymiarze przedmiotowym, jak i podmiotowym w regionie Azji i Pacyfiku oraz Azji Centralnej, studia porównawcze tych dwóch regionów w tym zakresie, złożoność, dynamika procesów tam zachodzących oraz implikacje z tym związane są wciąż mało znane i zbadane, zwłaszcza w Europie Środkowej. Jest to jednak szerszy problem dotyczący wciąż istniejącego deficytu wiedzy na temat współczesnych państw Azji i Pacyfiku i Azji Centralnej, zwłaszcza jeśli chodzi o podejście kompleksowe i holistyczne, uwzględniające także znaczenie uwarunkowań wewnętrznych, geostrategicznych i geoeconomicznych. Kwestia ta zaś jest ważna ze względu chociażby na rolę i pozycję tych państw w świecie w wymiarze gospodarczym i politycznym. Na ten czynnik zwraca uwagę Doktorant w swojej rozprawie w poszczególnych rozdziałach (można jednak rozważyć czy nie należałoby tego uwypuklić także we *Wstępie*). Istnieje więc zapotrzebowanie na wiedzę na temat modelu rozwojowego państw Azji i Pacyfiku i Azji Centralnej oraz jej wielowymiarowości. Bez kompleksowego podejścia do wybranego problemu badawczego nie można w pełni zrozumieć nie tylko ich strategii rozwojowej, ale także ich roli we współczesnym świecie. Bez tej zaś wiedzy trudno będzie zdefiniować Polsce, państwom Europy Środkowej czy Unii Europejskiej właściwą strategię wobec tych państw.

Można zastanowić się, czy nie należałoby zmodyfikować tytuł rozprawy doktorskiej do następującego: *Uwarunkowania i ewolucja modelu rozwojowego państw Azji i Pacyfiku. Implikacje i rekomendacje dla państw Azji Centralnej*. Autor bowiem znaczną część pracy poświęca bowiem uwarunkowaniom oraz dynamice rozprzestrzeniania się wschodnioazjatyckiego modelu rozwojowego z Japonii poprzez kolejne państwa Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Prawie 120 stron (3 rozdziały) liczą rozdziały dotyczące studiów przypadku modelu rozwojowego w państwach Azji i Pacyfiku, zaś jedynie jeden rozdział, liczący 70 stron, dotyczy kwestii modelu rozwojowego państw Azji Centralnej. Ponadto wydaje się, że kluczowym elementem pracy jest zidentyfikowanie uwarunkowań/czynników, które mają znaczący wpływ na rozwój gospodarczy analizowanych państw. Jest to więc argument przemawiający za odzwierciedleniem tego w tytule rozprawy.

Pewne zastrzeżenie dotyczą także kwestii użycia terminów, a dokładniej wskazując, na brak konsekwencji w ich zastosowaniu. Dotyczy m.in. terminu wschodnioazjatycki i państwa Azji Wschodniej i Pacyfiku; ponadto Autor używa już we *Wstępie* zarówno terminów państwa nowo uprzemysłowione (tzw. *NICs*), jak i kraje rozwijające się (*KRS*). W

4

tym ostatnim przypadku należy zaznaczyć, że Doktorant podaje we *Wstępie* definicje (s. 1. i 2.), choć mógłby w większym stopniu odnieść się w przypisie do literatury przedmiotu (anglojęzycznej), ukazać dyskurs. Zabrakło jednak rozważań, choćby wskazania w przypisie literatury, najważniejszych pozycji, na temat regionów Azji Centralnej oraz Azji Wschodniej i Pacyfiku, uwypuklenia ich kryteriów wyodrębnienia.

Uwagi te nie pomniejszają jednak pozytywnej oceny istotności wyboru problemu badawczego oraz uzasadnienie jego znaczenia poznawczego. Ponadto pozytywnie należy ocenić świadome określenie ram czasowych pracy. Zróżnicowany okres czasowy poddany badaniom w części analitycznej z pewnością podkreśla dynamikę i rozprzestrzenianie się modelu wschodnioazjatyckiego od Japonii po państwa Azji Południowo-Wschodniej od 1945 r. do lat 2020. Można jednak zastawiać się czy nie należałoby jednak poświęcić jednego rozdziału czy podrozdziałów w rozdziałach 3.-6., który dokonywałby oceny procesów rozwojowych i stanu zaawansowania gospodarki w wybranych studiach przypadku w jednolitym okresie czasowym np. od zakończenia zimnej wojny do 2022 r. Ponadto pewne zastrzeżenie budzi zakres czasowy części teoretycznej. Wydaje się, że można zawęzić go, do ram czasowych przedstawionych w części analitycznej.

2. Założenia badawcze

Należy wskazać na początku, że przedmiot badań i uzasadnienie jego wyboru zostało poprawnie określone i zdefiniowane (s. 3.-4. oraz s. 10.). Doktorant przyjął już we *Wstępie*, że uwarunkowania powstania kapitalizmu państwowego, w tym rola państwa, mają wpływ na procesy rozwojowe państw Azji Wschodniej oraz Azji Centralnej. Jest to kluczowe założenie, z którym w pełni korespondują zarówno struktura pracy, jak następnie główne - zdaniem recenzenta - pytania badawcze ze strony 9., główne hipotezy (s. 5.) oraz cel pracy. Jednocześnie - co także należy pozytywnie ocenić - biorąc pod uwagę powyższe założenia, Doktorant w swojej pracy próbuje zidentyfikować i ukazać relacje przyczynowo- skutkowe między uwarunkowaniami wewnętrznymi i zewnętrznymi procesów rozwojowych w wybranych studiach przypadku a stanem rozwoju tych państw. Koresponduje to zaś z celami i hipotezami rozprawy oraz przedstawionym na stronie 6. schematem postępowania badawczego w pracy. Mamy więc do czynienia ze spójnością założeń metodologicznych przedstawionych we *Wstępie* oraz strukturą pracy oraz sposobem rozwiązania problemu badawczego.

Pewne uwagi może budzić jednak sformułowanie jednego z pytań badawczych w rozprawie, przedstawione w schemacie postępowania badawczego na stronie 6. Wydaje się, że pytanie dotyczące „czy autorytaryzm stymuluje rozwój KRS?” nie do końca odzwierciedla istotę pracy i nie koresponduje z hipotezą nr 1. W tym kontekście należałoby w większym stopniu uwypuklić i zaznaczyć we *Wstępie* jako główne pytania, to które pojawia się na stronie 9. i dotyczy kapitalizmu państwowego.

Pewne uwagi może budzić fakt, że zwłaszcza we *Wstępie* Autor kilka razy wskazuje na cele (s. 4., 5., 10.), brak też jest jednoznacznie sformułowanego problemu badawczego. Wydaje się, że sformułowany na s. 1. przedmiot badań nie w pełni odzwierciedla problematykę badawczą rozprawy. Można stwierdzić, że *de facto* problem badawczy został sformułowany przez Autora na stronie 10. (ostatni akapit). Uwagi budzi jednak w tym przypadku sposób jego sformułowania („identyfikacja i analiza”), co odnosi się w większym stopniu do celu, zadań a nie problematyki badawczej. Pewne zastrzeżenie można mieć także do sformułowania hipotezy nr 2., która jest zbyt ogólna i ma bardziej charakter rekomendacji, przypuszczenia.

Ponadto w przekonaniu recenzenta należałoby także dokonać modyfikacji w kontekście kolejności formułowaniu programu badawczego. Doktorant powinien najpierw przedstawić problem badawczy, cel, stan badań (w tym kontekście należałoby wyodrębnić jako samodzielny podrozdział *Wstępu* i dokonać w większym stopniu aniżeli to zrobił na stronach 3. i 9.-10. przeglądu literatury, polegającego na zidentyfikowaniu głównych problemów poruszanych przez badaczy i ich kategoryzację w kontekście nie problematyki rozwojowej państw Azji Centralnej, ale w większym stopniu kwestii rozszerzenia się modelu wschodnioazjatyckiego na państwa Azji Centralnej), zidentyfikować lukę badawczą, następnie sformułować pytania badawcze, potem przedstawić hipotezę. Należy jednak dodać, że zastrzeżenia dotyczą jedynie konstrukcji programu badawczego, zwłaszcza kolejności poszczególnych elementów. Pod względem merytorycznym przedstawione założenia pracy (poza już wspomnianymi zastrzeżeniami) nie budzą wątpliwości. Pozytywnie trzeba także ocenić zidentyfikowaną w sposób właściwy lukę badawczą (s. 10.). Na wyróżnienie zasługują jednoznacznie wskazane zadania badawcze (s. 4.). Trzeba podkreślić, że zadaniom tym podporządkowano strukturę pracy. Dzięki temu mamy do czynienia z klarownym i logicznym wywodem w całej pracy. Ponadto we *Wstępie* znajdują się wszystkie główne elementy programu badawczego sformułowane w sposób poprawny. Założenia badawcze wskazują, co chce badać i dlaczego Doktorant.

We *Wstępie* Doktorant przedstawił także metody zastosowane w pracy (s. 5.). Z opisanych metod (s. 5.) wynika, że zastosował metody jakościowe (choć Doktorant nie użył bezpośrednio tego terminu), a przede wszystkim analizę dyskursu. Na wyróżnienie należy świadoma strategia badawcza, która m.in. polegała na skoncentrowaniu się głównie na analizie dyskursu, czego przejawem było odniesienie się do licznych źródeł pierwotnych, dokumentów, oficjalnych stanowisk. Autor wskazuje na to na stronie 5. Pewien niedosyt związany jest jednak ze zbyt małym odniesieniem się do źródeł pierwotnych, dokumentów przyjmowanych przez wybrane do analizy państwa. Ponadto wydaje się, że Autor, mimo iż deklaruje we *Wstępie*, że także stosuje metody ilościowe, to w pracy jest ich brak.

Doktorant nie zaznaczył także czy przyjmuje metodę dedukcyjną czy indukcyjną. Ponadto wydaje się, że część *Wstępu* dotycząca metod powinna być zmodyfikowana. Doktorant powinien w niej między innymi dokonać uzasadnienia wyboru metod oraz wskazać właściwe metody jakościowe. Nie pomniejsza to jednak pozytywnej oceny w kontekście wybranych metod. Metody jakościowe, przede wszystkim analiza dyskursu, która dominuje w pracy i decyduje o jej specyfice, zostały zastosowane w sposób prawidłowy. Przedstawione we *Wstępie* założenia dotyczące metodologii nie mają jedynie charakteru deklaratywnego. Analiza źródeł pierwotnych i krytyczna analiza źródeł wtórnych jest zastosowana w całej pracy w sposób rzetelny i poprawny.

Na wyróżnienie zasługują wskazane ramy teoretyczne, służące do wyjaśnienia wschodnioazjatyckiego modelu rozwoju (rozdział 1.) oraz jego konsekwentne zastosowanie w rozprawie doktorskiej, co odzwierciedlone jest w strukturze i treści rozdziałów 3., 4., 5., 6. Dowodzi to nie tylko znajomości problematyki badawczej, specyfiki wybranego problemu badawczego, ale także umiejętności badawczych Doktoranta, przede wszystkim przemyślanej strategii badawczej. Autor w podsumowaniach podrozdziałach rozdziałów 2.-6. zidentyfikował czynniki stymulujące rozwój i dokonał ich syntezy odnosząc się do zdefiniowanej w pierwszym rozdziale ramy teoretycznej.

Dzięki temu mamy do czynienia ze spójnością struktury pracy z przyjętymi założeniami metodologicznymi oraz przedstawionymi w rozdziale 1. ramami teoretycznymi. Można rozważyć czy nie należałoby poświęcić jednego z podrozdziałów w rozdziale 1. lub nawet cały rozdział głównym cechom modelu wschodnioazjatyckiego w ujęciu teoretycznym. Należałoby także zastanowić się nad wskazaniem w pracy w sposób jednoznaczny jednego modelu teoretycznego, do którego Autor chciałby się odnieść.

Mimo tych zastrzeżeń dotyczących założeń metodologicznych, w opinii recenzenta, Doktorant w sposób rzetelny i właściwy dokonał potwierdzenia przyjętych przez siebie hipotez, czego potwierdzenie w ujęciu syntetycznym znajdujemy przede wszystkim w zakończeniu rozdziału 6. oraz *Zakończeniu*. Wnioski, które tam znajdujemy, dowodzą umiejętności badawczych Doktoranta, przede wszystkim umiejętności syntezy i formułowania klarownych ocen, tez, opartych na źródłach i logicznym wywodzie. Dowodzi tego między innymi treść zakończenia rozprawy, zwłaszcza strony 305,-312, w którym Doktorant weryfikuje przyjęte we *Wstępie* hipotezy i przedstawia oryginalne wnioski. Ta część *Zakończenia* jest dowodem bardzo dużych umiejętności analitycznych Doktoranta. Pozytywnie należy także ocenić fakt poddania założeń ze *Wstępu* analizie empirycznej w rozdziałach 3-6. Na wyróżnienie zasługują szczególnie zakończenia tych rozdziałów. Autor dokonuje w nich próby uogólnienia i syntezy na podstawie przedstawianych i omawianych we wcześniejszych częściach rozdziałów danych empirycznych. Jednocześnie, co zasługuje na pozytywną ocenę, podsumowania te mają charakter symetryczny, przedstawiają zmienne wskazane przez Doktoranta we *Wstępie* oraz rozdziale 1. Wydaje się, że Doktorant niepotrzebnie jednak próbował dokonywać już weryfikacji hipotez w podsumowaniach rozdziałów 3. (s. 161.) oraz np. rozdziału 6. Elementy te powinny znaleźć się w *Zakończeniu*. Warto także powiększyć i uzupełnić o tabele, ukazujące różnice i podobieństwa, podsumowanie rozdziału 6. (s. 298.-300.), które pod względem merytorycznym trzeba ocenić bardzo wysoko. Ta część rozprawy jest kluczowa w kontekście zrozumienia na ile wschodnioazjatycki model rozwoju może być zastosowany w państwach Azji Centralnej. Wydaje się więc, że zarówno podsumowanie, jak i cały rozdział 6. powinien zostać rozbudowany. Uwagi także dotyczą pierwszej części *Zakończenia* (s. 300.-305.), w której Autor niepotrzebnie powtarza, co poddał analizie w poszczególnych rozdziałach. Doktorant chciał w ten sposób podkreślić i uwypuklić fakt zbieżności struktury pracy z przedstawionymi we *Wstępie* zadaniami.

Powyższe uwagi mają raczej charakter porządkujący. Nie zmieniają one pozytywnej oceny pracy pod względem założeń badawczych. Praca dowodzi umiejętności Doktoranta do realizacji samodzielnych badań. Przyjęte założenia badawcze oraz ich konsekwencja w realizacji potwierdzają dojrzałość badawczą Doktoranta.

3. Charakter rozprawy

Recenzowana rozprawa doktorska kwalifikuje się jako deskryptywno-analityczna. Doktorant, co zasługuje na pozytywną ocenę, we *Wstępie* oraz następnie w pracy, ukazał w sposób całościowy, wielowymiarowy problematykę wschodnioazjatyckiego modelu rozwoju oraz omówił możliwość jego zastosowania w państwach Azji Centralnej. Na wyróżnienie zasługują zwłaszcza rozdziały i podrozdziały dotyczące bezpośrednio modelu rozwoju w państwach wschodnioazjatyckich. Rozdziały 3., 4., 5. dowodzą bardzo dużej wiedzy na wybrane studia przypadku. Podrozdziały, kończące je, czyli 3.2.4, *Podsumowanie* w podrozdziale 3.2, 3.3.3., *Podsumowanie* w 3.3., 3.4.3., *Podsumowanie* w 3.4., 3.5.3., *Podsumowanie* w 3.5., 3.6.3., *Podsumowanie* w 3.6. (strony 159.-161.), 4.5.3, *Podsumowanie* rozdziału 4., 5.2.4., 5.3.4., 5.4.4., *Podsumowanie* rozdziału 5. świadczą zaś o umiejętnościach konceptualizacji, czego dowodem jest wyodrębnienie i syntetyczne przedstawienie w tabelach przez Doktoranta głównych elementów warunkujących model rozwojowy tych państw. Można rozważyć, czy nie należałoby utworzyć jednego podrozdziału, który podsumowałby podobieństwa i różnice w modelach rozwojowych w wybranych studiach przypadku, przedstawionych w rozdziałach 3.-5. Ponadto w rozdziale 3. należałoby uniknąć powtórzenie dwa razy w spisie treści nazwy rozdziału: *Podsumowanie* (strony 159.-161. i 161.-163.). Uwagi te nie zmieniają wysokiej oceny merytorycznej rozdziałów 3.-5. Autor potrafił bowiem oddać w sposób syntetyczny, uporządkowany istotę i specyfikę modelu rozwojowego w wybranych studiach przypadku.

O unikatowości pracy decyduje rozdział 6. i sposób omówienia państw Azji Centralnej w podrozdziale 6.2. Na wyróżnienie zasługuje fakt, że Autor przedstawiając proces rozwoju w nich porównywał je do wybranych studiów przypadku państw Azji Wschodniej. Bardzo pozytywnie należy także ocenić tabele, wskazujące w podrozdziałach 6.2. na specyfikę procesów rozwojowych w państwach Azji Centralnej. Wydaje się, że podrozdział ten powinien być rozbudowany. Stanowi on bowiem istotę pracy.

Trzeba dodać, że przyjęta struktura pracy jest logiczną konsekwencją i funkcją przyjętych wcześniej założeń badawczych. Biorąc pod uwagę założenia przedstawione przez Doktoranta oraz chęć ukazania w sposób kompleksowy modelu rozwojowego państw Azji Wschodniej oraz jego użyteczności dla państw Azji Centralnej tak skonstruowana analiza przeprowadzona w rozdziałach od 1. do 6. jest w pełni uzasadniona i należy ją ocenić pozytywnie. Trzeba podkreślić, iż mimo wskazanych zastrzeżeń, Doktorant konsekwentnie realizuje przyjęte założenia i omawia w sposób rzetelny wybrany problem badawczy.

4. Sposób rozwiązania postawionego problemu badawczego

W warstwie realizacyjnej rozprawę doktorską należy ocenić pozytywnie. Wydaje się, że uzyskujemy wszechstronną, kompleksową analizę wybranego problemu badawczego.

O bardzo dużej wiedzy Doktoranta na temat specyfiki Azji Wschodniej Azji Centralnej świadczą między innymi rozdziały od 2. do 6. Decydują także one o oryginalności sposobu rozwiązania problemu badawczego. Doktorant w sposób logiczny i klarowny dokonał w nich omówienia w ujęciu syntetycznym przesłanek i uwarunkowań procesów rozwojowych w tych państwach. Liczne tabele i wykresy są wartością dodaną. Rozdziały te oparte są o rzetelną analizę, odnoszącą się do literatury przedmiotu i źródła pierwotne (głównie międzynarodowych i regionalnych instytucji finansowych). Autor dokonuje w nich identyfikacji i omówienia uwarunkowań procesów rozwojowych opartych o przyjęty w rozdziale I model.

Pewne uwagi mogą dotyczyć braku periodyzacji w poszczególnych podrozdziałach. Dotyczy to zwłaszcza podrozdziału 6.2., ale też wcześniejszych podrozdziałów rozdziałów 3.-5., omawiających procesy rozwojowe państw Azji Wschodniej. Zabrakło próby periodyzacji procesów rozwojowych, typologii na początku poszczególnych podrozdziałów. Nie zmienia to jednak pozytywnej oceny merytorycznej o powyższych rozdziałach, zastrzeżenie te mają raczej charakter porządkujący.

Główne uwagi jednak dotyczą zawartości rozdziału 1. i 2. Uwagi nie dotyczą głównie zawartości merytorycznej, ale pewnych zagadnień związanych z konstrukcją poszczególnych podrozdziałów i ich treścią. Wydaje się, że kwestią którą należałoby rozważyć jest wykreślenie z rozdziału 2. w podrozdziale 2.6. problematyki systemów politycznych państw Bliskiego Wschodu i Rosji. Rozdział ten powinien jedynie skupiać się na omówieniu systemów politycznych, ich uwarunkowań w państwach analizowanych w rozdziałach 3.-6. Ponadto zagadnienia teoretyczne, metodologiczne z rozdziału 2. powinny znaleźć się w rozdziale 1. W rozdziale 1. powinien zostać wyodrębniony podrozdział, ukazujący relacje system polityczny – rozwój. Ponadto w rozdziale 1. należałoby skupić się nie na aspektach historycznych (podrozdział 1.2.), ale wyodrębnieniu kryteriów specyficznych dla modelu wschodnioazjatyckiego czy kapitalizmu państwowego. Należałoby więc znacznie rozbudować podrozdział 1.6, który powinien być główną częścią całego rozdziału 1.

Wartością dodaną pracy są wnioski przedstawione w poszczególnych rozdziałach 3.-6. oraz w *Zakończeniu* pracy. Autor w sposób logiczny, klarowny i jednoznaczny dokonuje prezentacji wyników badań. Dowodzą one umiejętności badawczych Doktoranta, zwłaszcza

próby uogólnienie i generalizacji. Przedstawione w tych częściach rozprawy, na podstawie badań empirycznych, wyniki i tezy logicznie nawiązują do przyjętych założeń badawczych. Wnioski zawarte tam zostały ujęte w sposób klarowny. Mimo złożoności tej problematyki, Autorowi udało się także wskazać na główne cechy modelu rozwojowego państw Azji Wschodniej oraz możliwość ich zastosowania w Azji Centralnej. Na szczególne wyróżnienie zasługuje rozdział 6., zwłaszcza podrozdział 6.4. i druga część *Zakończenia*. Stanowią one w moim przekonaniu podstawę do dalszych badań.

Trzeba jednoznacznie stwierdzić, że pracę pod względem kryterium dotyczącego sposobu rozwiązania problemu badawczego, należy ocenić pozytywnie. Na szczególne wyróżnienie - które decyduje o unikatowości tej pracy i jest wkładem w rozwój dyscypliny – zasługuje kompleksowa i rzetelna rekonstrukcja założeń strategii rozwoju wybranych państw Azji Wschodniej i próba oceny możliwości ich zastosowania w państwach Azji Centralnej

5. Styl i język rozprawy

Recenzowana praca została napisana w sposób komunikatywny i poprawny pod względem językowym. Pewne zastrzeżenia związane są z występującymi w niektórych miejscach w pracy sformułowaniami, mającymi charakter publicystyczny (np. „odnieść się do literatury przedmiotu, popełnionej....” – s. 9.) . Niedosyt recenzenta budzi także zbyt skromne wykorzystanie źródeł pierwotnych związanych z państwami Azji Centralnej i Wschodniej. Na wyróżnienia jednak zasługują liczne odwołania się do źródeł pierwotnych regionalnych i międzynarodowych instytucji finansowych. Ponadto o unikatowości pracy świadczą liczne wykresy i tabele, przygotowane w sposób bardzo rzetelny i klarowny.

6. Najważniejsze uwagi:

- a) wydaje się, że należałoby zmodyfikować tytuł pracy oraz jednoznacznie określić we *Wstępie* jedno pytania badawcze (główne) oraz problem badawczy;
- b) należałoby także rozważyć modyfikację struktury rozdziałów 1. oraz 2.;
- c) wydaje się, że w pracy w większym stopniu należałoby rozbudować rozdział 6., zwłaszcza 6.2. i 6.4.

Uwagi, które zgłosiłem, nie podważają jednak mojej pozytywnej oceny recenzowanej rozprawy. Jest to solidne, rzetelne i całościowe omówienie wschodnioazjatyckiego modelu rozwojowego i próba wskazania możliwości jego zastosowania w państwach Azji Centralnej. Rozprawa oddaje w pełni specyfikę i złożoność tej problematyki. W tym kontekście trzeba podkreślić, że Doktorant wykazał się odwagą podejmując realizację tego problemu

badawczego. Praca ma charakter nowatorski, zwłaszcza w Polsce. Brak jest bowiem podejścia holistycznego i ukazania ten problematyki.

Konkluzje

Rozprawa doktorska mgra Pawła Jaskuły zasługuje na pozytywną ocenę. Spełnia ona kryteria metodologiczne, merytoryczne i formalne. Doktorant opanował wiedzę o przedmiocie badania oraz wykazał się umiejętnościami badawczymi, w tym potrafi zidentyfikować problem badawczy, a następnie kreatywnie go rozwiązać. Rozprawa potwierdza kompetencje analityczne Doktoranta. Należy także wskazać, że rozprawa służy na pewno lepszemu poznaniu omawianej problematyki. Tematyka pracy jest wartościowa i innowacyjna. Tym samym należy podkreślić, że recenzowana praca doktorska spełnia ustawowe wymagania pracy doktorskiej. Biorąc powyższe pod uwagę wnioskuję o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów w procedurze doktorskiej.

Jelena Zogulskai